

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ
AL-FARABI KAZAKH NATIONAL UNIVERSITY

«IV ҚАБДОЛОВ ОҚУЛАРЫ»

атты халықаралық ғылыми-теориялық

конференцияның

БАҒДАРЛАМАСЫ

2 желтоқсан, 2011 жыл

ПРОГРАММА

международной научно-теоретической

конференции

«IV КАБДОЛОВСКИЕ ЧТЕНИЯ»

2 декабря, 2011 года

PROGRAMME

of International Theoretic Scientific conference

«IV KABDOLOV'S READINGS»

2011, December, 2

3-СЕКЦИЯ
ЭЛЕМ ЭДЕБИЕТІ ЖЭНЕ АУДАРМА ТЕОРИЯСЫНЫҢ
МЭСЕЛЕЛЕРІ

Секцияның төрағасы: профессор Бисенғали З.

Хатшы: Тунгатаров К.

1.3. Цабдолов және цыргыз әдебиеттану ғылымы

Оразбакова Ж., ҚР ұлттық ютапханасының директоры, филология ғылымдарының докторы, профессор

2. Семантика пространства в романе Чеслава Милоша «Долина Иссы»

Ковтун А.И., профессор Вильнюсского университета им. Витаутаса Великого, доктор филологических наук

3. М. Эуезов "Манас" эпосы және миф мәселесі жөнінде

Абакиров Курманбек, Жусш Баласагун атындағы Кыргыз ұлттық университетінің профессоры, филология ғылымдарының кандидаты

4. Әдеби Мәдениеттің дискурстық талдау амалдары

Есенбеков Т., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, аударма теориясы және әдіснамасы кафедрасының профессоры, филология ғылымдарының докторы.

5. Категория хронотопа в рассказах Х. Мураками

Телпрболат А., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, казак әдебиетінің тарихы және теориясы кафедрасының профессоры, филология ғылымдарының докторы.

6. Фольклорлық мотивтердің әдеби сюжетте трансформациялануы

Кадырманбетова А.К., Кыргыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Ш. Айтматов атындағы Тш және әдебиет институты, кыргыз әдебиеті белгімшісі Мепгерумісі.

7. Шыңғыс Айтматов шығармаларындағы ұлттық салт-дәстүрдің көркем функциясы

Бісаева Н.Т., Кыргыз Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Ш. Айтматов атындағы Тп және әдебиет институты, кыргыз әдебиеті бшпмшісі доценті, филология ғылымдарының кандидаты.

8. Сервантестің «Дон Кихот» романының реализмі

Бектурганова Г.З., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, орыс филологиясы, орыс және элем әдебиеті кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты

9. Роман В. Пелевина «Ананасовая вода для прекрасной дамы» в аспекте генетического анализа

Сафронова Л.В., Абай атындағы ҚазҰПУ, филология ғылымдарының кандидаты, доцент

10. Бахытжан Қанапьянов и Бахытжан Момышулы: двойное культурное гражданство

Ананьева СВ., заведующая отделом мировой литературы и международных связей Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МОН РК, кандидат филологических наук, доцент

11. Прозадағы фантастикалық сарындар

Илеуова А., Ақтебе мемлекеттік педагогикалық институты, казак әдебиеті кафедрасының доценті, филология ғылымдарының кандидаты

12. Шекспировский код в английской литературе XX века

Сарсекеева Н. К., доцент кафедры русской филологии, русской и мировой литературы, кандидат филологических наук

13. «Арқалық батыр» жырының тт айшықтары және тарихи-көркемдік үзінділері

Тлеубаев С. Б., ҚР ИМ Алматы академиясы казак тип кафедрасының бастығы, филология ғылымдарының кандидаты,

Ахметәліева Г.У., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, хальшаралық қатынастар факультеті, дипломатиялық аударма кафедрасының аға оқытушысы

14. / . Есенберлиннің «Скифтер сағым» романы аудармасының поэтикасы

Айнабекова Г., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, аударма теориясы және әдіснамасы кафедрасының магистр!

15. Науаи және Шәкәри Шығармашылығындағы үндестік

Қонарбаева К., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, казак әдебиетінің тарихы және теориясы кафедрасының магистранты.

16. Бахытжан Қанапьянов поэзиясының ерекшелігі

Абильмажинова Д., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, аударма теориясы және әдіснамасы кафедрасының магистранты

17. Қазак, прозасындағы %стаз образы

Ахметова А., эл-Фараби атындағы ҚазҰУ, казак әдебиетінің тарихы және теориясы кафедрасының ізгілеушісі

зыш жулдыздай айнымас бағдары - автордың стп /1, 149/. Осыған сай, аудармашы Н.В.Гогольдің бағытын дурыс байқап, әрқашан керемдік дүниесіне жол тауып отырған. Дәлсіз бар жерде аудармашы бар жерде аудармашы қашан да ұтады, аударма сапалы шығады емес пе?

Аудармашы кептеген қазақ тілінде мағына аудармасы жоқ немесе шет тілдерден орыс тіліне енген, белгісіз бір дәрежеде тілсіз сөздің қорына сөзсіз кеткен сөздерді сол калпында аудармада жіберіп, олардың қазақ тіліндегі ұғымын сәттемелер арқылы түсіндірген. Мәтіннен бір-екі мысал келтірейік:

Туттуска: ...Еще несколько слов о колядках о Иване Купале, о русалках /4, 201/. ...Я написал ленивцу 1-й гильдии и беспутнейшему Человеку в мире... /8, 241/.

Аударма: ...Колядкалар¹ туралы, Иван Купала жәнше, русалкалар жайында таға да біраз сез жаза саларсыз (5, 233). ...Мен дүниеден 1-ші Гильдиялы² жалқау және асқан жәнз адамға... /8, 256/.

Сонымен, З.Қабдолов аударған Н.В.Гогольдің таңдамалы хаттарының аудармалары және оның сапасына талдау жасау - болашақтаты құрделі де қызықты жұмыс, тың іс.

Сөз соңында айтарымыз аударма еңері - бір халықтан екінші халықты бір ұлтпен екінші ұлтты рухани жағынан байланыстырса, сол еңердің иелері - аудармашылар қос халықтың Келірі ретінде арасын қосуды Келірі ретінде үлкен қызмет атқарады.

Ұлы дүниелерді басқа халық танып бішей, ол ұлы бола алмайды. Олардың ұлылығына ең біріңгі себепкер сол шығарманың авторы яғни жазушылар мен ақындар. Оның осы жазушының аудармашылықты оның үстіне зертеуші ғалымдықты қатар алып жүрген қазақ қаламгерлерінің ішінде творчестволық тұтастыққа қол жеткізген асыл азаматтардың бірі - академик Зейнолла Қабдолов.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Сатыбалдиев Ә.* Рухани қазына. - Алматы: Жазушы, 1987. - 232 б.
2. *Пушкин А.С.* Собрание сочинений. - М: Правда, 1987. - Т.5. - 446 с.
3. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. - Алматы: Ана тілі, 1996. - 240 б.
4. *Левый И.* Искусство перевода. - М.: Прогресс, 1974. - 397 с.
5. *Федоров А.* Искусство перевода и жизнь литературы. - Л.: Советский писатель, 1983. - 352 с.
6. *Бехер И.Р.* В защиту поэзии. - М.: Иностранная литература, 1959. - 373 с.
7. *Қабдолов З.* Жебе. - Алматы: Жазушы, 1997.
8. *Гоголь Н.В.* Шығармалары 4 т. // КМКЭБ.

С. Б. ТШЕУБАЕВ,

ҚР ИМ Алматы академиясы қазақ тілі кафедрасының бастығы, ф.ғ.к., полиция полковнигі,

Г. У. АХМЕТАЛИЕВА,

эл-Фараби ашындағы ЦазҰУ-дың халықаралық қатынастар факультетінің аға оқытушысы

«АРҚАЛЫҚ БАТЫР» ЖЫРЫНЫҢ ТАРИХИ ЖӘНЕ ҚБРКЕМДІК НЕПЗДЕРІ

«Арқалық батыр» жырының мәтіндері тарихи деректермен салыстыра талдау нәтижесінде Т.Сыдықовтың: «Қазақ фольклорындағы тарихи жырлардың келісімі елімізде болған тарихи оқиғалармен тығыз байланысты. Оқиғаның жалпы шындығы ғана емес, кейбір ұсақ жағдайлардың езі де тарихи мәліметтерге дәлме-дәл келіп отырады. Адам аттары, оқиғаға қатысушылардың сол кездерде шын болған, сол күрес тартыстарға қатысқан адамдар екендігін тарих арқылы айқындау қиын емес. Міне, осы айтылғандарды қорытсақ, тарихи жырлардың ерекшелігі келіп шығады», - деген ой қорытындысының [1, 147 б.] дурыстығына еріксіз ден қойдырады, сонымен қатар ғалымның осы пікірін жалғастыра отырып, тарихи жырға қатысты жасаған: «Әдебиет - тарих емес, оқиғалардың айнасы, сәуесі ғана. Сондықтан тарихи мәліметтерді алып, сонымен тул-тура шығуын одан талап етуге болмайды. Кейде дәл келсе, кейде тарихи шындықтан аулақтап кетуі мүмкін. Олай болуы заңды. Өйткені оқиғаларды езіңше түсініп, езіңше баяндауы - ауыз әдебиетінің екшдерше жалпы тән нәрсе.

Тарихи жырларды қім шығарды, қімдер айтты - бұл жағын бшу де ете қажет», - деген ескертпесін [1, 147 б.] ұмытпаудың да маңызы ете зор екенін ұғынамыз. Бұған қоз жетюзу үшін қарастырылып отырған туындыға арқау болған тарихи шындықты анықтап, жырдың қандай еңерпаздық ортада дүниеге келгеніне, керемдік ерекшеліктеріне кеңірек белген жөн.

Қазақстан ғалымдарының Кеңестер Одағы жылдарында жарық қерген еңбектерінің жырдың бас кейшкері - Арқалықтың емір сүрген тігуірі «XVIII ғасыр» деп қерсетіп келді. Қығай Халық Республикасында жарық қерген қазақ қиссаларының жинағында: «Арқалық - XIX ғасырда Алтайда жасаған сфтріні адам», - деп жазылса [2, 5 б.], бұған қеркшше, 1989 жылы жарық қерген Қазақ ССР-ның қысқаша энциклопедиясының 4-томында: «Арқалық шамамен XVIII ғасырдың II жартысында емір сүрген адам, туып-ескен жері Алтай аймағы», - деген мағлұмат бершген [3, 125 б.].

Ал Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында Арқалықтың емір сүр-

жакын жердеп Кобда районун мекендейтш. Кегедай елгеннен кейш оның баласы Ажы 1826 жылы Чин патшалыгының бөютүл бойынша экесш орнына отырды. Жуцго-Россия батыс-солтустш шекараны тексеріп, айыру шартының естелшне кол койылганан кейш Ажы елш бастап, 1865 жылы жермен бірге Россияның баскаруына етуш каламай, шыгыска коныс аударып, Алтай тауының оцтустише келш коныс-танды», - деп жазып, бул мағлұматтың кайдан алынғандыгы женшде: «Утшге. «Шыцжиан ірі окигаларының толықтамасы. 7-том. «Ұлттар» бопіМі. Уфшпей курастырып кошІрген «Кобда-Тарбагатай шекара ктершш маңызды естелишен. Караңыз», - деген системе жасауы [7, 112 б.] А. Тугелбаев нускасының соцында келиршген: «Аркалык окигасы Алтайда 60-70-жылы болган. Аркалыкты **iniKi** Монголияга турмелеген. Сарытоғайды басып жүреді. Алғашында Кулжага экеледі. Одан кейш Монголияга апарайды», - деген мағлұматтың акикаттыгына ден койгызады.

С. Нуралин жырға аркау болган тарихи шындыкты: «Кегедай елген сон баласы - Әжі экесш орнына отырып, Абак Керейдш билеушнл болган. Осы Әжшщ алпыс жылкысын Сауыр тауының тумсыгы Каржау деген жерде Алтайдың тергскей бетшде туратын монголдың бір тайпасы Дурбгт деген елдш барымташылары алып кетнпл. Сол кезде монгол ултынан шыккан Шаган Кеген деген адам Алтай, Тарбагатай, Кобда - уш аймакты билеген мемлекеттш әюмі екен (Шаган - аты, Кеген - «әулие» деген сез). Осы себептен монгол улты устем болса керек. Кобда казір Монголияга қарайды. О л кезде Кытай территориясы больш есептеледі! екен. Сол мезплде Абак Керейде Каракас атанатын рудан Аркалык деген батыр шыгып, Әжі тере осы Аркалыкты жіберш, дурбптен есе алгызыпты. Ақыры монголдың зәршен коркып, Әжі тере Аркалыкты дурбггке устап беріп, мал телеп, ез басын сактап калыпты. Аркальщ батыр бір жыл байлауда жатыш, бір кыздың кемепмен елше кашыш келтп. Осындай арпалыс жүрюте Аркалыктыщ жолдасы - Жубай деген мерген Алтайбасы Кайырты деген езеннщ суына кетпгп. Аркалык батыр елге келген соң, Әжі тереден Жубайға кун, езде есе сурап, ел шпн ею удай дел-сал егімі. Ақыры Абак Керейдш атакты шешен бш Бейсенбшщ аузымен айтшган тоқтал бойынша тереден такт есесш бггкен екен», - деп жазган екен [5,1-2 бб.].

А. Тугелбаевтыщ, С. Нуралиннщ жазғандары және езге де дерек-кездер! Аркалыктыщ Ежен ханга апарылғаны шындыкка жанаспай-тынын, тек эырелеудш умгсі екенш ацғартады. «Ежен хан» деп казактардың Кытай императорын атайтыны белгш.

Жумажан Әбшгазы шшрлескен қариялардың жырдың кейбір нускалары туралы: «Бул - шылги шунак **eTiriK**. Аркалык батыр -

Сауырдың адамы. Окига да Сауырда болган. Кулжага барғаны, Бей-жицге жолданғаны бушшдей жалган», - дегендпт де халық жадышда сакталган шындыктан хабар берш турғаны хақ.

Аркалык батырдың кептеген нускаларында Аркалыктың досы ретшде жағымды тулғасымен кершетш Тәтен теренш им екенш б. Медетханның «Абак және Тере шежіресь» атты ецбегшдеп: «Кегедай - дың кшдптнен: Ажы (Жангазы), Эдеке (Әдшгазы), Солтангазы (Сол-теке), Тәтен (Татангазы, Тәтеке). Кегедайдың шацырагы осы Тәтенде.

Кегедайдан соң орнына Әжі гуц болады. Ол 1877 жылы жетшсшде қайтыс болады», - деп жазуы андатады [8,41 б.].

Моңғолияда туып-ескен, кызмет ісТереН галым Кабидаш Калиас-карулының ел аузында «Бежец» атанган Бейсенбі бидш атакты куйпи, адал, езге билердей озбырлығы жоқ бейуаз адам болғандыгы, Бәйме-тейдш де Керейдш атакты, белдап адамдарының бірі екендпч женшде мағлұмат беруі де [85, 90 б.] карастырылып отырған жырда бейне-ленген тарихи окиганың шындыкка каншалыкты жакын екенш ацдауга мумкшдш бередь

Кытайдагы казак диаспорасының арасында сакталган эпикальщ казынаның жанрлык жағынан эр алуандыгы, керкемдж сапасының кемелдпт ондагы жыршылык мектептш де, ол енерпаздардың ешм-дерше сураныстың да децгеш аса жоғары екеншен хабар береді Бул елкедеп кандастарымыздың фольклорлык казынасының сипаты мен мән-маңызы туралы 3. Шештжанулы: «Шыцжан казактарында дәстурлі ауыз әдебиетшц барлык жанрлары сакталды.

Пайдаланылган әдебиеттер:

1. *Әуезов М.* Казак, халкының эпосы мен фольклоры // Әуезов М. Жиырма томдық шығармалар жинагы. - 17 т. - Алматы: Жазушы, 1985. - 352 б.
2. *Әуезов М.* Сахнада шындыкты тану // Казак әдебиеті - 1934. - 7 шшде.
3. Аркалык батыр // ОГК, 525-бума.
4. Аркалык батыр // ЭОИ (М.О. Әуезов атындагы Әдебиет және енер институтының қолжазба және текстология орталыгы). Ескерту: Бул орталыктын атауы алдагы густарда «ЭИ» деп қыскартылган турде бершедь
5. Батырлар жыры. Екшпп том. - Алматы: Жазушы, 1961. - 360 б.
6. Аркалык батыр // ЭОИ. 320-бума, 8-дәптер.
7. *Гумарова М.* Бурын зерттелмеген жырлар // ктапта: Казак әдебиетшц тарихы. 1-т., 1-ктап. - Алматы: Гылым, 1960.
8. *Уахатов Б.* Аркалык батыр // ктапта: Казак тарихи жырларының мәселелер!. - Алматы: Гылым, 1979. - 312 б.
9. *Шештжанулы 3.* Тарихи эпос. - Алматы: Гылым, 1994. - 365 б.
10. *Шештжанулы 3.* Капарманды суреттеу принциптері // штапта: Казак фольклорының поэтикасы. - Алматы: «Гылым», 2001. - 250 б.
11. *Позднеев А.В.* Общие места и «перенесения» в былинах // Проблемы истории литературы. - М.: Московский гос. заочн. пед. инс-т, 1964.

3-секция

ЭЛЕМ ЭДЕБИЕТІ ЖӘНЕ АУДАРМА ТЕОРИЯСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ • МИРОВАЯ ЛИТЕРАТУРА И ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ ТЕОРИИ

<i>Есембеков Т. У.</i> Керкем мәтшдд дискурстык тургыдан талдау амалдары	262
<i>Орозобекова Ж. К.</i> Традициялуу манасчы Шаабай Азизов жана анын варианты	267
<i>Ашимханова С.А.</i> Взгляд «изнутри» на Американскую литературу	272
<i>Исаева С.</i> Акын - мезгиддин кардиограммасы <i>(экинчи макала)</i>	279
<i>Кадырмамбетова А.</i> Фольклордук мотивдердин адабий сюжеттеги керкем трансформациясы	286
<i>Абдулина А. Б.</i> Национальный космос литературы Казахстана	294
<i>Бектурганова Ф. З.</i> Сервантестш «Дон Кихот» романының реализм!	297
<i>Сарсекеева Н. К.</i> Шекспировский код в английской литературе XX века	300
<i>Мусалы Л.</i> Шебер тэржімашы	307
<i>Адаева Е. С. О.</i> Бекей эщмелершдеп авторлык экспрессиянын аудармадагы КеріНісі	310
<i>Тшеуова А.</i> Казак фантастикасындагы мифтш сарындар	317
<i>Казыбек Г. К., Зейнолла Кабдолов</i> - эпистолярлыщ туындылардың аудармашысы	323
<i>Тшеубаев С. Б., Ахметалиева Г. У.</i> «Аркалык батыр» жырынын тарихи және керкемдш нещдері	327
<i>Жапарова А. Ж. А.С.</i> Пушкиннің «Саран сері» шығармасы Ж. Аймауытов аудармасында	332
<i>Даутова Г. Р. Р.</i> Киплинг ертеплерш аударудагы стильдш сэйкеепк және баламалык денгеш	336
<i>Харламова А.</i> Типические персонажи переходного периода в прозе В. Пелевина	341

4-секция

МЭТШТАНУ ЖӘНЕ ТІЛ БІЛІМІ МӘСЕЛЕЛЕРІ • ТЕКСТОЛОГИЯ И ПРОБЛЕМЫ ЯЗЫКОЗНАНИЯ

<i>Сагындыкулы Б.</i> Турю тшндеп кептш жалғауларының даму тарихы	349
<i>Салцынбай А.Б.</i> Касым поэзиясындагы мэцгшк кундылыктыщ мэш	360
<i>Мамаева М.</i> Сейлемдеп сездердш орын ТЗргібі және актуальды мушеленуі	366
<i>Цадыров Ж. Т., Сибаева Г. К.</i> Керкем мәтшдей эвфемизмдер мен дисфемизмдердш кызмета	371
<i>Саткенова Ж. Б.</i> Антропоектж багыттагы зерттеулер жайында	379
<i>Ахметжанова А.И.</i> Типология памятников деловой письменности	382
<i>Аширова А. Т.</i> Отансуйгштк - ултыц тэрбие нещзі	386
<i>Кашанова И.</i> ЕтІстпш туракты ТірКесТі аныктауыштардың курылымдыщ сипаты	390

<i>ЭлИтаеваЛ. Т.</i> Эмоционалды-экспрессивл козгалыс етІстІктерІнІн лексика-семантикалык ерекшелжтерІ	397
<i>Жацабекова М.</i> «Казір - now» устеушщ функционалды-семантикалыщ курал ретшде колданылуы	402
<i>Шатрова Д.</i> Ым-ишараттыщ функционалды-семантикалык және лингвомэдени аспеКТісі («Абай жолы» романы материалдары нещшде)	407
<i>Салыкбаева Э. Ш.</i> Айтматов шығармаларын мектепте окуту эдютерІ	413
<i>Нурахметов С.</i> Кабдолов кешешде	417